

Калимаҳои калидӣ: рақобатпазирӣ, сармояи инсонӣ, ҳосилнокии меҳнат, рақобат

Рақобатпазирии сармояи инсонии иқтисодӣ милли дар ҳосилнокии меҳнати корманди маҷмӯӣ ифода карда мешавад. Ҳосилнокии меҳнати кормандони кулли кишвар, дар навбати худ, дар нишондиҳандаҳои макроиқтисодии кишвар ва пеш аз ҳама дар маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба ҳар сари аҳоли ифода ёфтааст, гарчанде ки ин нишондиҳанда, чуноне ки таҷрибаи кишварҳои содиркунандаи нафт ва кишварҳои араб нишон медиҳад, бо вучуди ММД ба ҳар сари аҳоли беш аз 80 ҳазор доллар буданаш, ин давлатҳо саноати худиро инкишоф надода истодаанд, дар тақсими ҷаҳонии меҳнат бахусус дар соҳаи кашфи кайҳон, истехсоли маҳсулоти технологияи баланд дошта, ва ғунҷоиши илмиаш баланд иштирок намекунанд.

Бо вучуди ин, маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба ҳар сари аҳоли нишондиҳандаи асосии рақобатпазирии сармояи инсонии кишвар ва минтақаҳо боқӣ мемонад. Рақобат, хусусан дар давлатҳое, кад зинаи иқтисодӣ давраи гузариш дошта, аз замони ба даст овардани истиқлолият ва қабули модели рушди бозор мавзӯи таҳқиқот аст, ва ин давом дорад.

Ба таҳқиқи рақобат ва рақобатпазирӣ асарҳои олимони рус Азоев Г.Л., Гордеев В.А., Шарова А.Д., Калашина Н.Я., Кривко В.В., Крутик А.Б., Решетова М.В., Новикова А.В., Овчинников В.В., Пилипенко И.В., Васильева А., Воротникова А., Говорова А., Бандман М.К., Островский Г., Рей А., Рожкова Ю.В., Розанова Н.М., Селезнева А.З., Серебряка Е.А. бахшида шудаанд.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар байни муҳаққиқон ягон пешниҳоди таърифи рақобат вучуд надорад. Азоев Г.Л. рақобатро "ҳамчун мусобиқа дар ҳама соҳа байни шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ (рақибон), ки ба мақсадҳои якхела таваҷҷӯҳдоранд, тавсиф мекунад" [1.38]. Ин таъриф аз он ҷиҳат ҷолиб аст, ки он нуқтае ки, рақобатро ҳамчун раванде тавсиф мекунад, ки дар он ширкаткунандагон ҳадафи умумӣ доранд (аз нуқтаи назари манфиатҳои ширкаткунандагон), барои ба даст овардани муваффақият дар ноил шудан ба ҳадафҳо бо ҳароҷоти ҳадди ақали кувва ва меҳнат - кам кардани ҳароҷот ва дар ин асос барои даст кардани арзиши асли кӯшиш мекунанд.

Тафсири шабеҳи рақобатро А. Юданов дода аст, ки ба ақидаи ӯ, рақобат ин "мубориза барои миқдори маҳдуди талаботи пардохтпазир аз ҷониби истеъмолкунандагон, ширкатҳои пешрафта дар сегментҳои дастраси бозор мебошад" [3,29]. Ин мафҳуми раванди рақобат ҳамчун рақобати ширкатҳо барои забт кардан ё васеъ кардани ҳузури онҳо дар як ҳиссаи (сегменти) мушаххаси бозор тавсиф карда мешавад. Ин ду таъриф ба таври назаррас ба он чизе монанданд, ки мавҷудияти мақсад ва хоҳиши ноил шудан ба ин мақсадро иникос мекунад (ҳадаф ҳамчун ҳолати дилхоҳ мавзӯ маҳдуд аст), аммо дар бораи механизмҳои ноил шудан ба ҳадаф аз ҷониби тадқиқотчиён чизе гуфта нашудааст.

Ин мафҳум муносибати системавино инъикос мекунад, ки чӣ гуна раванди ба даст овардани ҳадафҳо аз ҷониби субъект вобаста ба идоракунии оптималии афзалиятҳои рақобатии худ барои «бартарӣ кардани рақиб дар мавқеҳои роҳбарӣ» баррасӣ мешавад. Гузашта аз ин, таъриф таъкид мекунад, ки ҳадаф ҳатман объективӣ нест, онҳо метавонанд натиҷаи ниёзҳои субъективии субъект бошанд.

Кузбошев Э.А., Сухоруков В.С. рақобатро ҳамчун "мубориза барои миқдори маҳдуди талаботи муассир барои эҳтиҷот аз ҷониби ширкатҳои пешсаф дар сегментҳои бозор, ки ба онҳо дастрасанд, муайян мекунад" [2.61]. Ин мафҳум ҷолиб аст, зеро муборизав барои "сегменти бозор"-ро барои ширкатҳо таъкид мекунад. Агар ширкат қодир нест соҳиби сегменти бозор бошад, пас барои нигоҳ доштан ё забт кардани сегментҳои нав рақобат кардан ғайриимкон аст. Бо тавсифи мазкур, муаллифон пеш аз ҳама, баҳои ширкатро дар бораи рақобатпазирӣ он таъкид мекунанд, ва сипас рақобатро оғоз мекунанд, ё аввал сатҳи рақобатро дар бозор баҳо медиҳанд ва сипас рақобатпазирӣ корпоративиро ташаккул медиҳанд.

Таҳлили таърифиҳои дар боло овардашуда ба мо имкон медиҳад, ки алоқамандии сабабиро байни раванди "рақобат" ва натиҷаи он муайян кунем. Аз ин лиҳоз, "рақобатпазирӣ" дар нигоҳ доштани ғалаба ва забт кардани сегменти нави бозор ифода мешавад. Рақобат чун сабаби аввалин ва натиҷаи мусобиқа ташаккул меёбад ва дар натиҷа идора карда мешавад. Идоракунии рақобат ҳамчун раванди ташаккул ва рушд аз маҷмӯи хусусиятҳои сифатии субъекти хоҷагидорӣ, ки дар рақобат барои захираҳои маҳдуд кӯмак мекунад, одатан аз банақшагирии ҳадаф дар асоси пешгӯиҳои дарозмуддати бисёрсола, тағирёбии хусусиятҳои субъекти хоҷагидорӣ, ки ба манфиатҳои он мувофиқат мекунад, оғоз мешавад. Зарурати идоракунии рақобатпазирӣ субъектҳои соҳибкорӣ бо мақсади мутобиқ кардани фаъолияти онҳо ба таъсири ҷаҳонишавии, таҳқиқи таърифи рақобатпазирро бефосила талаб мекунад.

Таҳлили синтезиронидашудаи маҷмӯи таърифи рақобатпазирӣ аз ҷониби олимони ватанӣ ва хоричӣ ба мо имкон медиҳад, ки мафҳуми рақобатро ҳамчун "маҷмӯи афзалиятҳои рақобатпазирӣ ба ҳама алоқаманд ва вобастаи субъекти хоҷагидорӣ, ки дар ҳамбастагӣ ва ҳаммувофиқатӣ самарани синергетикиро дар таъмини бартарияти субъекти соҳибкорӣ дар фазо ва вақт муайян мекунад, пешниҳод кунем. «Дар муқоиса бо рақибон» ва пайдо кардани дастрасӣ ба захираҳои маҳдуд аст.

Ҳамин тариқ, рақобат ин:

- қобилияти субъекти соҳибкорӣ дар муайян кардани чунин параметрҳои сифатии дохилӣ, ки барои нишондиҳандаҳои мушаххаси мусобиқа аз рӯи меъёрҳои мушаххас дар фазо ва вақти муайян бартарӣ медиҳанд.

- рақобатпазирӣ - қобилияти субъекти соҳибкорӣ, ки дар сатҳи ҳосилнокии меҳнат ифода ёфтааст ва дар бо нархе, ки он ба бозор мувофиқат мекунад, муайян шудааст.

- рақобатпазирӣ, ин қобилияти ширкат истеҳсоли чунин молҳо ва хидматҳо, ки дорои чунин сифатҳои истеъмолӣ мебошад, ки рақибон қодир нестанд бо нархҳои баланд эҷод кунанд ё эҷод кунонанд.

- рақобат чун раванд тавсиф дода мешавад, ки дар он ҳадди аққал ду иштирокчи дар мубориза барои захираҳои маҳдуд иштирок мекунад.

- рақобатпазирӣ субъекти соҳибкорӣ вобаста ба эҳтиёҷоти бозори мол ва хизматрасонӣ ва имкониятҳои ширкат мувофиқи мақсад аст ва инкишоф меёбад, бинобар ин раванд рақобат, раванди давом дорест, ки дар он ширкатҳои дорои сифатҳои қавии рақобат бо суръати баландтар рушд мекунад.

- рақобатпазирӣ ширкат пешгуишаванда аст, ва дар натиҷа назоратшаванда мебошад, зеро масофаи байни сатҳи рушди рақиб асосӣ ва ширкат ҳамеша андозагир аст, аз ин рӯ, ширкат камбудихоро ислоҳ карда, барои мусобиқа замина фароҳам меорад ва баъзан рақибро боло мебарад, ки инро дар амалияи ширкатҳои кишварҳои саноатикаунонидашуда исбот карда мешавад.

Рақобатпазирӣ иштирокчиён хусусияти рақобатро муайян менамояд, ки на танҳо аз хусусиятҳои иштирокчиён, балки аз вазъи бозор низ вобаста аст, агар талабот ба маҳсулот маҳдуд бошад ё дар ҳоли ҳозир талабот аз пешниҳод зиёд бошад, пас ширкаткунандагон бо сармояҳои камтар метавонанд рақобат кунанд, ва баръакс, вақте ки, пешниҳод аз эҳтиёҷот зиёдтар бошад, рақобат шиддат мегирад ва танҳо ширкатҳое, ки ки воқеан дар сатҳи ҳосилнокии меҳнат ҳастанд, ки метавонанд нархи маҳсулотро танзим кунанд.

- рақобатпазирӣ дар пешниҳоди молҳо ва хизматҳое, ки аз ҷониби ширкати муштариён ба молу хизматрасонӣ бо нархи дастрас зоҳир мешаванд.

- рақобатпазирӣ ширкат нишондиҳандаи рақобатпазирӣ ҳаёти кормандон дар самти ташкили фаъолияти самараноки он мебошад.

Ҳангоми муқоисаи байни ширкат ва иқтисодиёти миллӣ, рақобатпазирӣ онро дар шакли зерин тасаввур кардан мумкин аст - қобилияти сармояи инсонии кишвар барои ба даст овардани чунин сатҳи баланди ҳосилнокии меҳнати як коргар, ки ба бозорҳои ҷаҳонӣ бар ивази ашёи хом ва ҷузъҳои истеҳсол ва фурӯши маҳсулот ва хизматрасониҳо фароҳам меорад, бо назардошти он ки ҳаҷми содирот аз воридот зиёд бошад.

Ин маҳз ҳолати содирот ва воридоти ҷузъҳои содирот мебошад, ки иқтисодиёти кишварҳои индустриалӣ ва постиндустриалӣ тавсиф мекунад, ки ба «манбаи васлқунӣ» иқтисоди ҷаҳонӣ табдил ёфтанд.

Дар боло гуфта шуд, ки рақобат равандест, ки назорат карда мешавад, ва он на танҳо бо механизмҳои бозорӣ, балки таҳти амали маҷмӯи чорабиниҳо: барномаҳо, стратегияҳо, санадҳои қонунгузорӣ ва меъёри ҳуқуқие, ки аз ҷониби давлат татбиқ мешаванд) ташаккул ва танзим карда мешавад, эҷоди заминаҳои баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнати корманди маҷмӯӣро бо роҳи зиёд кардани саҳми сармояи инсонӣ, зиёд шудани дониш ва ташаккули ММД, ба иборати дигар, ҳиссаи захираҳои номаҳдуд - дониш дар ташаккули ММД меафзояд, сармояи инсонӣ тамоюли афзоиши рақобатпазирӣ онро нишон медиҳад.

Рақобатпазирӣ сармояи инсонии кишвар, ҷӣ тавре ки аз андешаҳои дар боло овардашуда дида мешавад, бо роҳи азнавташкилдиҳии сохтори соҳавии иқтисодиёт - рушди босуръат ва тақвияти нақши самтҳои фаъолияти инсонии талаботи афзуда ба дониш дар ташаккули ММД ба даст меояд.

АДАБИЁТ

1. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. - М.: Центр экономики и маркетинга. 1996 С.38.
2. Кузьбошев Э.А., Сухоруков В.С. и другие. Экономика отрасли: конкуренция, конкурентоспособность и отраслевой потенциал.- Курск: издательство Курский государственный технический университет, 4-е издание 2007.С.61
3. Юданов А.Ю Конкуренция :теория и практика: Учебное пособие, 2-е издание . – М.:Гном и Д.2001 С.29
4. Фатхудинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. М.:Инфра-М,2000.С.33

АННОТАЦИЯ К ВОПРОСУ О МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

В статье сделана попытка выявления конкурентоспособности человеческого капитала, определить характер конкуренции. Автором сделан вывод о том, что это способность человеческого капитала страны достичь такого высокого уровня производительности труда совокупного работника, которая позволяет производить и реализовывать на мировой рынок высокотехнологичную продукцию и услуги, взамен на импорт сырья и комплектующих изделий при условии, что экспорт превосходит импорт по объему.

ANNOTATION
TO THE QUESTION OF THE METHODOLOGY OF RESEARCHING THE COMPETITIVENESS
OF HUMAN CAPITAL

The article attempts to identify the competitiveness of human capital, to determine the nature of competition. The author concluded that this is the ability of the country's human capital to achieve such a high level of labor productivity of the aggregate worker, which allows producing and marketing high-tech products and services to the world market in exchange for the import of raw materials and components, provided that the export exceeds the import in volume.

Keywords: *competitiveness, human capital, labor productivity, competition*